

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію

БЕНЯХ НАТАЛІЇ МИРОНІВНИ

«Львівський період творчості Михайла Бойчука 1910—1914 рр.»,

подану на спеціалізовану вчену раду

Львівської національної академії мистецтв

на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

за спеціальністю 17.00.05 — образотворче мистецтво

Михайло Бойчук — визнаний у світі художник, творець окремої школи і нового у мистецтві напрямку, який у 1910-х рр. був відомий як «Rénovation Byzantine / візантійське відродження», а вже з кінця 1920-х рр. — як бойчукізм. Михайло Бойчук у своїй діяльності опирався на традиції візантійського мистецтва, здобутки епохи Відродження, а окрім того звертався до народної творчості, намагався відродити національну специфіку української образотворчості. Михайло Бойчук разом зі своїми учнями докладали максимум зусиль для розвитку всіх її видів і жанрів. Вони залишили помітний слід не лише в монументальному і станковому живописі, їхня лепта простежується у графіці, скульптурі й декоративно-ужитковому мистецтві. Творча діяльність, науково-теоретичний доробок Михайла Бойчука і його школи забезпечили появу самобутнього явища в українській і єврейській культурі першої половини ХХ ст. «Надто видатне» (Д. Антонович), воно протистояло іншим школам, найперше петербурзькій і московській. І не було іншого такого, з яким би більшовики, тоталітарна система розправилася так жорстоко. З ініціативи владних структур були розстріляні його творці, упродовж десятиліть все, що можна було знищити з їхньої творчої спадщини, знищувалося, методично спотворювався зміст діяльності.

Сьогодні науковці (зокрема, С. Білокінь, Л. Соколюк, Я. Кравченко) довели, що становлення Михайла Бойчука відбулося в атмосфері національно-культурного відродження України кінця XIX — початку XX ст. На момент приїзду художника до Львова у 1898 р. все більш помітною була активізація діяльності українців у напрямі національно-громадського і культурного самоствердження. Спричинена великою мірою працею Михайла Грушевського і митрополита Андрея Шептицького, вона сприяла розвитку науки і культури, стала основою відкриття і діяльності багатьох організацій, у тому числі мистецьких. Зростання національної свідомості широкого загалу наприкінці XIX — на початку XX ст. обумовило потребу в національному стилі. Свідоме звернення до своїх історичних коренів, художніх традицій, їхнє ґрунтовне осмислення було абсолютно новим явищем. Воно стало надзвичайно важливою віхою в історії української мистецтва, відобразило прагнення українства до утвердження в світі своєї культурної ідентичності. Вирішальну роль у самовизначенні М. Бойчука відіграло його навчання під керівництвом Ю. Панькевича, вдосконалення освіти у віденській приватній школі, а також у кращих інституціях Кракова, Мюнхена і Парижа.

Тема, обрана Н. М. Бенях для дисертаційного дослідження, актуальна і важлива, оскільки розкриває малодосліджену сторінку життя і діяльності М. Бойчука, чільного представника української культури. Дослідниця вивчає ранній період його творчості, означений як «львівський».

Дисертацією є рукопис. Основний текст складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів і висновків. Структура роботи є послідовною і логічною, назви розділів і підрозділів строго достосовані до заголовної проблеми і не відвертають уваги від обраної дослідницької стратегії. До дисертації входять список використаних джерел (468 позицій), а також два Додатки. Перший із них (А) містить альбом і список ілюстрацій (77 одиниць), другий (Б) — архівні документи і листи.

У **Вступі** (С. 17—25) Н. М. Бенях обґрунтувала актуальність теми, визначила мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні межі. Дисертантка ставить за мету визначити роль львівського періоду у становленні творчого методу М. Бойчука, виявити найбільш характерні її особливості, а також роль львівського періоду життя і творчості митця у його мистецько-педагогічному становленні й розвитку; окреслити витoki індивідуальних живописних, педагогічних і науково-теоретичних методів; проаналізувати музейно-реставраційну діяльність; визначити концептуальний вплив львівського (українського) та західноєвропейського культурно-мистецьких середовищ на формування світоглядної системи митця.

Для досягнення мети дослідниця визначила низку чітких завдань. Основою дисертації Н. М. Бенях виступає ґрунтовна джерельна база – живописні й графічні твори М. Бойчука, які зберігаються у державних музеях і приватних збірках, фотографії втрачених творів, архівні документи, які зберігаються найперше у Центральному державному історичному архіві України у Львові і Києві, а також у Державному архіві Львівської області. Усе це свідчить про належним чином осмисленість дослідницею проблематики.

У **першому розділі** *«Історіографія, джерела та методи дослідження»* (С. 26—63) при аналізі теоретичної бази дисертаційної роботи Н. М. Бенях виділила декілька груп. Перша з них включає праці про життєвий і творчий шлях М. Бойчука, а саме монографії, альбоми, інформаційні, аналітичні і критичні статті у наукових та науково-популярних періодичних виданнях. Дослідниця подала їх у хронологічному порядку, детально проаналізувала зміст. Позитивно працює вирізняє детальний підхід до перших відгуків у пресі на твори М. Бойчука, які стали знаковими у творчості художника (І. Труш «Вистава українських артистів»). Окремо авторка зупиняється на працях М. Голубця, С. Гординського, цитує висловлювання відомих мистецтвознавців про творчість М. Бойчука, діяльність його школи, виділяє їхнє означення терміна «неовізантизм». Це дозволило Н. М. Бенях розкрити розуміння тогочасним суспільством вагомості праці митців для української

культури в цілому. Не зважаючи на те, що хронологічні межі дослідження обмежуються 1910—1914 рр., вона скрупульозно аналізує матеріали, які появились у часи праці М. Бойчука в підрадянській Україні. У той же час дослідниця слушно констатує уникнення будь-яких згадок про М. Бойчука 1930—1950-х рр., коли навіть згадка його імені була неможливою. Автор з особливою увагою поставилася до наукового доробку тих, хто крок за кроком повертав із забуття М. Бойчука і його школу, підкреслила особливу роль дослідників української діаспори щодо вивчення спадщини митця. Н. М. Бенях виділила в окрему групу архівні матеріали, частина з яких, як вона сама зазначила, є вже опублікованою. Окреме місце у розділі займає розкриття методів дослідження, які використані у дисертації.

У **другому розділі** *«Львівський період творчого шляху Михайла Бойчука: питання хронології та реконструкція подій»* (С. 64—97) Н. М. Бенях провела детальну реконструкцію подій життя М. Бойчука з часу його приїзду в 1898 р. до Львова включно до 1914 р. У цьому розділі дослідниця виходить за межі встановлених у дослідженні хронологічних меж. Це можна пояснити бажанням автора в повному обсязі відтворити ті чинники, які забезпечили формування творчої особистості художника, як і виникнення його школи. У результаті вона детально описала (С. 64—70) навчання М. Бойчука під керівництвом Ю. Панькевича (1898), вдосконалення професійної майстерності спочатку в приватній школі у Відні (1899), потім у Краківській академії мистецтв (1900—1904), у 1905 р. у Мюнхенській академії мистецтв, а з 1907 р. уже в Парижі. Починаючи з 1910 р., коли М. Бойчук повернувся до Львова, Н. М. Бенях у хронологічному порядку подала усі знайдені нею факти з життя художника. З великою відповідальністю вона поставилася до відтворення праці митця у Національному музеї і Науковому товаристві імені Шевченка, його контактів із митрополитом Андреем Шептицьким і Михайлом Грушевським. Окремо автор наголошує на участі митця у культурному житті краю, на конкретних прикладах відобразила широту його кругозору, невичерпну творчу ініціативу.

Третій розділ «Творчість Михайла Бойчука 1910—1914 років (львівський період): художні особливості, жанри, техніки» (С. 98—157) присвячений художньо-стильовим і композиційно-формальним особливостям творчості М. Бойчука у 1910—1914 рр. У **першому підрозділі** «Монументальні розписи М. Бойчука та сакральна тематика» Н. М. Бенях розглянула монументальне малярство М. Бойчука, якому він відводив найбільше часу. На конкретних прикладах дослідниця розкрила працю художника у напрямі відновлення призабутих технік, реалізацію мрії про відродження монументального живопису, зорієнтованого на національні традиції і світову класику. На основі архівних матеріалів, заміток у періодичних виданнях, шляхом аналізу збережених творів дослідниця розкрила історію виконання розписів у каплицях і храмах, розкрила синтетичний принцип творчого методу митця. На окрему увагу заслуговують нововиявлені матеріали, завдяки яким маємо нову атрибуцію в першу чергу ікони «Святий Йосафат». У підрозділі дослідниця розглядає також ікони-картини. У **другому підрозділі** «Станкові твори, малярство, графіка, ескізи, шкіци» проаналізовано твори станкового живопису і графіки, до яких звертався М. Бойчук. Провівши порівняльний аналіз творів, Н. М. Бенях виявила глибинний зв'язок із давніми традиціями народного мистецтва та іконопису, навела вдалі приклади. Окремо розглянула портрети Т. Шевченка, М. Грушевського і митрополита Андрея Шептицького. Зупинилася на завданнях, які ставив перед собою автор, пов'язаних найперше з виражальними можливостями лінії, штриха, світлотіні. У **третьому підрозділі** «Музейно-реставраційна діяльність М. Бойчука» проаналізовано роботу М. Бойчука на посаді «консерватора іконного відділу». Дослідниця наводить маловідомі факти з часів праці художника в Національному музеї і Науковому товаристві імені Шевченка. Вона довела, що для нього реставрація була окремим видом професійної діяльності, з якою він бездоганно впорався. У **четвертому підрозділі** «Науково-теоретична діяльність» акцент робиться на статтях, які підготував М. Бойчук. Їх, як стверджує Н. М. Бенях, у

львівський період є лише дві, одна опублікована у Санкт-Петербурзі, а друга — у Львові. На них і зосередила увагу дослідниця.

Четвертий розділ *«Неовізантизм Михайла Бойчука у контексті розвитку українського монументального мистецтва»* (С. 158—169) присвячений історико-культурним подіям кінця ХІХ — початку ХХ ст., які знайшли своє відображення у появі багатьох національних установ, організації мистецького життя, актуалізували проблему формування національного стилю в мистецтві. У контексті різного характеру мистецьких практик Н. М. Бенях розглянула зацікавлення візантійським мистецтвом таких художників як М. Сосенко, П. Холодний (старший), а також М. Бойчук, їхнє переосмислення давніх традицій відповідно до вимог часу. Не оминула дослідниця також відгуків сучасників (М. Голубець, А. Малюца, П. Ковжун, Д. Іванцев, В. Ласовський, М. Вороний (псевдонім — Ното) та інші) про їхні здобутки у цьому напрямі, їхнє трактування терміна «неовізантизм».

Висновки проведеного дослідження (С. 170—174) є логічними, такими, що відповідають завданням і основним положенням дисертації.

Автореферат дисертації відображає її основний зміст. Його рубрикація, виклад основної частини роботи і висновків не викликають зауважень. Основні положення і висновки дисертації пройшли належну апробацію у вигляді підготовки курсу лекцій на тему «Історія українського мистецтва першої третини ХХ століття» (38 годин), у доповідях на 18-ти всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях і у семи публікаціях у наукових фахових виданнях України.

ЗАУВАЖЕННЯ:

- У дисертації (перший підрозділ третього розділу) праця М. Бойчука над оздобленням церкви Преображення Господнього у Ярославі, а також церкви монастиря сестер ЧСВВ у Словіті розкрита не в повній мірі.

- У дисертації (перший підрозділ третього розділу) застереження викликає аналіз творів М. Бойчука. З огляду на завдання, які Н. М. Бенях

ставить у дисертації, доречніше було б розглядати їх у хронологічному порядку. Це найперше стосується оздоблення каплиці св. Йоана у Львові (1911). Приділяючи пам'ятці належну увагу, дослідниця спочатку (С. 104—107) розглядає ікону «Пророк Ілля» (1912—1913), яка навіть не могла бути підготовчим ескізом, і лише пізніше (С. 107—108) — ікону «Тайна вечеря», яка датується 1911 р. У цьому контексті не виправданим залишається лише побіжна згадка трьох проектів поліхромії бані і стін, які зберігаються у фондах Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького (С. 127, 128).

- У третьому розділі дисертації більш правильно було б виділити два підрозділи: монументальний і станковий живопис. Аналіз ікон подати у другому підрозділі, як це зазначено в авторефераті.

- У дисертації (четвертий підрозділ третього розділу) доречно було в навести записані Я. Музиною та І. Липківським висловлювання М. Бойчука про мистецтво, які дослідниця згадує в авторефераті.

- У дисертації часто знаходимо повторення цитат. Наприклад: «тайну добирання, приряджування й уживання старих матеріалів, пізнати натуру каменя, металу, дерева, властивостей фарб і клеїв» (С. 140 і 141); «Михайло Бойчук був справжнім знавцем своєї справи й повністю змінив реставраційну роботу в музеї» (С. 143 і 144); «Повстає тепер великий заколот про штуку тай промисел; пишуть про сю справу найбільше нефахові люде, а крім них і фахові, та замість вияснити діло, чим-би корисно було займатись ремісникам і до чого їм стреміти, а чого вистерігати, щоб виказати хиби тай недостатки їх роботи — замість того накопичують силу пустих слів, а що за тим йде хибних висновків...» (С. 152, 153 і 155). Це ж стосується окремих авторських текстів: «Реставраційний левкас покладено вибірково, у семантично важливих місцях зображення, і тонований аквареллю, так званим нейтральним тоном. Отже, логічно припустити, що М. Бойчук свідомо уникав реконструктивних доповнень живопису» (С. 142 і 151).

•В авторефераті, який сьогодні доступний для широкого користувача, міститься описка: роком навчання М. Бойчука у Мюнхені подано 1907 р. (С. 9).

ВИСНОВОК:

Дисертація Бенях Наталії Миронівни «Львівський період творчості Михайла Бойчука 1910—1914 рр.» є самостійним фаховим дослідженням актуальної проблеми, результати якого слід вважати важливими для українського мистецтвознавства.

Вважаю, дисертація є такою, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567, а її автора — Бенях Наталію Миронівну — гідною присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 — образотворче мистецтво.

Купчинська Лариса Олегівна

кандидат мистецтвознавства, доцент,

науковий співробітник

Львівської національної наукової бібліотеки

України ім. Василя Стефаника

Львів, 8 жовтня 2018 р.